

Anpassas svenska priser till europeisk nivå?

I artikeln analyseras prisskillnader mellan Sverige och EU för 30 olika varugrupper under perioden 1990–2001. Jag undersöker hur prisnivån förändrats över tiden och huruvida det svenska medlemskapet i EU inneburit att svenska priser konvergerat till europeisk nivå. Resultaten indikerar att priskonvergen- sen var mer uttalad innan det svenska inträdet i EU och att prisskillnader i stor utsträckning förklaras av olikheter i arbetskraftskostnad och beskattning. Bristande konkurrens förklarar endast en liten andel av prisskillnaden. Dessa resultat ifrågasätter tidigare argument att fördjupad ekonomisk integration är en stark drivkraft till priskonvergens.

MICHAEL BERGMAN

är docent i national- ekonomi och lektor vid Økonomisk institut, Københavns universitet och forskar bl a om priskonvergens i Europa. michael.bergman@econ.ku.dk

I den svenska debatten framförs ofta att svenska matpriser är högre än i övriga Europa. Denna uppfattning stöds av de sk resultatavlor för den inre marknaden som regelbundet ges ut av EU-kommissionen.¹ Exempelvis var den svenska prisnivån på Barilla spagetti 38 procent högre än EU:s genomsnitt under perioden juli 1999 till juni 2000, enligt resultatavla nummer 10 från maj 2002. Även andra varor som mineralvatten och tvättmedel är betydligt dyrare i Sverige än i EU. Denna bild ändras inte om vi betraktar den generella prisnivån för privat konsumtion. I genomsnitt över perioden 1990–2001 har prisnivån på total privat konsumtion varit 28 procent högre i Sverige.

Ett av de främsta målen för det europeiska samarbetet inom EU är att öka konkurrensen genom att stimulera handeln med varor och tjänster. Införandet av den gemensamma valutan euron ses också som ett instrument för att ytterligare stärka konkurrensen eftersom det blir lättare att direkt jämföra priser på olika produkter utan att behöva räkna om till sin egen valuta. Eftersom det samtidigt inte finns några fysiska hinder för ökad handel över nationsgränserna hoppas EU på en ökad prisanpassning så att priserna på likvärdiga produkter i medlemsländerna konvergerar mot en gemensam prisnivå. EU-kommissionens resultatavlor för den inre marknaden visar dock att stora prisskillnader fortfarande existerar mellan medlemsländerna men att prisnivån på många varor tenderar att konvergera.

För Sveriges del avslöjar Eurostats prisundersökningar att den svenska prisnivån på total privat konsumtion i princip varit oförändrad sedan 1993, den har legat ungefär 20 procent över EU:s genomsnitt, vilket skulle tala emot argumentet om priskonvergens. Mätningar av den generella prisni-

Jag tackar Lars Jonung, Karl Lundvall och Joakim Westerlund för värdefulla synpunkter samt Vetenskapsrådet för finansiellt stöd.

¹ Resultatavlor för den inre marknaden finns tillgängliga på EU:s hemsida, http://europa.eu.int/comm/internal_market/en/update/score/index.htm.

vån kan dock vara missvisande eftersom det är troligt att prisskillnader på olika typer av varor varierar, bland annat beroende på graden av utländsk konkurrens. Prisnivån på varor som inte handlas över nationsgränserna i så stor utsträckning kan avvika mycket kraftigt medan mindre prisskillnader borde finnas för varor som handlas internationellt. Dessutom kan det finnas andra ekonomiska faktorer, exempelvis arbetskraftskostnad och beskattning, som förklarar bestående prisskillnader mellan olika länder.

Under de senaste åren har ett flertal prisjämförelser publicerats i svenska medier. Ofta fokuserar dessa på matpriser, antingen vissa specifika varor eller varukorgar (se t ex Dagens Nyheter, 26 juni 2000 och 14 januari 2002, samt ICA-Nyheter, 8 november 2002). En brist är att dessa ofta genomförs för enskilda år eller för genomsnittspriser under några fåtal år. Urvalet av varor är dessutom relativt begränsat i flertalet studier vilket försvårar tolkningen av resultaten. Prisjämförelser under ett år kan enbart ge information om de prisskillnader som finns vid den tidpunkt eller under det år som studeras, inte hur prisskillnader ändras över tiden eller i vilken utsträckning prisskillnader skulle elimineras som resultat av ökad ekonomisk integration.

En annan brist är att det inte finns några studier av hur det svenska inträdet i EU den 1 januari 1995 påverkat prisnivån i Sverige. Konkurrensverket (2000), exempelvis, undersökte prisskillnaden mellan Sverige och EU för ett färre antal varor under perioden 1996–98 och mellan Sverige och OECD för total privat konsumtion under perioden 1990–99 men diskuterar inte om prisskillnader ändras vid fördjupad ekonomisk integration. Om det finns starka ekonomiska drivkrafter som bidrar till minskad prisskillnad mellan de europeiska länderna då den ekonomiska integrationen ökar, borde dessa redan kunna observeras. För Sveriges del skulle vi då förvänta oss att inträdet i EU redan har inneburit en ökande anpassning av svenska priser till europeisk nivå.

Syftet med denna artikel är att undersöka hur prisskillnader mellan Sverige och EU för 30 olika varugrupper utvecklats över tiden och om det svenska medlemskapet i EU medfört att svenska priser anpassats till genomsnittet av prisnivån i medlemsländerna. Den tidsperiod som studeras är 1990 till 2001. Jag diskuterar också förklaringar till varför prisskillnader existerar mellan Sverige och EU genom att undersöka vilken roll som arbetskraftskostnader, skatter, växelkurser, allmän ekonomisk utveckling och konkurrens spelar. Uppsatsen kompletterar tidigare arbeten genom att studera prisdata över en längre tidsperiod där jag explicit undersöker om prisskillnader har ändrats över tiden och om dessa ändringar i så fall kan relateras till det svenska EU-medlemskapet.

I det första avsnittet av uppsatsen diskuteras såväl ekonomiska argument för prisanpassning som resultat från tidigare empiriska undersökningar. Därefter undersöker jag hur prisskillnader mellan Sverige och EU för 30 olika varugrupper utvecklats sedan 1990 och om dessa prisskillnader eliminerats i större utsträckning efter det svenska inträdet i EU. I det tredje avsnittet undersöks om de prisskillnader som observeras kan förkla-

ras av relevanta ekonomiska indikatorer. Jag finner att svenska priser i stor utsträckning anpassades före det svenska inträdet i EU och att de därefter tenderar att divergera eller konvergera i långsam takt, ett överraskande resultat som motsäger tidigare undersökningar. Uppsatsen avslutas med en sammanfattning av resultaten.

1. Varför bör prisen i två länder vara lika?

Den bakomliggande ekonomiska teorin för prisanpassning mellan olika länder är "lagen om ett pris". Denna teori säger att priset på identiska varor eller varukorgar inte skall skilja sig åt mellan olika regioner eller länder då vi mäter priset i samma valuta. Med andra ord, om vi bortser från transportkostnader och andra handelshinder skall det inte finnas någon prisskillnad när vi mäter priserna i samma valuta. Om priserna skulle skilja sig åt mellan två regioner är det lönsamt att idka gränshandel vilket efter hand bör leda till att prisskillnader elimineras.

Empiriska undersökningar visar i allmänhet att priser på likvärdiga varor i olika länder inte är lika.² En vanlig förklaring till avvikelser från "lagen om ett pris" är att marknader i stor utsträckning är segmenterade genom avstånd och nationsgränser. Denna hypotes stöds av empiriska studier som visar att prisskillnader mellan städer som ligger i samma land elimineras i större utsträckning än prisskillnader mellan städer som ligger i olika länder oavsett avståndet mellan städerna (se Engel och Rogers 1996 samt Parsley och Wei 1996).

Engel och Rogers (1995) visar att prisskillnader mellan länder också kan förklaras av växelkursfluktuationer. Detta resultat är intressant ur ett europeiskt perspektiv eftersom prisskillnader därmed borde minska betydligt som resultat av den gemensamma valutan. Denna hypotes stöds också av Rogers (2001) som analyserar priser på ett stort antal varor i 18 länder inklusive de 11 ursprungliga EU-länderna. Resultaten visar också att prisen tenderar att konvergera inom euroområdet. Vid en jämförelse med empiriska resultat för USA finner Rogers att priskonvergens i euroområdet närmar sig den amerikanska nivån. Avvikelserna från "lagen om ett pris" är emellertid större i Europa än i USA. Detta resultat tolkar Rogers som att det finns utrymme för ytterligare priskonvergens i Europa.

Denna slutsats stöds av Mathä (2003) som undersöker priskonvergens på matvaror i Luxemburg och fyra angränsande regioner efter eurons införande. Som tidigare studier finner han att avstånd mellan regioner och nationsgränser leder till större prisskillnader. Ett undantag från denna empiriska regelbundenhet är att prisskillnader mellan Luxemburg och Belgien är mindre än mellan andra regioner som ligger i olika länder. Förklaringen till detta är att Luxemburg och Belgien redan före genomförandet av den gemensamma valutan utgjorde ett eget valutaområde. En gemensam valuta bör därmed leda till större priskonvergens på lång sikt.

² För en översikt av litteraturen, se t ex Froot och Rogoff (1995).

Den generella bilden från de prisundersökningar som EU-kommissionen genomfört stöder Rogers och Mathäs argument men anpassningen av prisnivån går relativt långsamt. Dessutom finns stora skillnader mellan olika typer av varor. Detta kan förklaras av att inte alla varor och tjänster utsätts för internationell konkurrens. I avsaknad av formella handelshinder borde prisnivån på varor och tjänster i den konkurrensutsatta sektorn konvergera medan prisskillnader mellan varor och tjänster inom den skyddade sektorn berörs i mindre omfattning. Det kan också föreligga naturliga handelshinder genom att varor och tjänster inte kan förflyttas eller handlas över nationsgränser. Exempel är konsumentnära tjänster som frisörtjänster. Även andra faktorer som konsumtionsmönster, tradition och att välja inhemskt eller lokalt producerade produkter osv kan bidra till de prisskillnader som observeras.

Även vid en betydande gränshandel är det möjligt att den inte är tillräckligt omfattande för att eliminera de prisskillnader som finns mellan olika länder. Ett svenskt aktuellt exempel är de systematiskt lägre priserna på CD-skivor i Göteborg än i övriga Sverige. Dessa prisskillnader borde försvinna genom ökande efterfrågan i Göteborg och minskande efterfrågan i övriga delar av Sverige. En möjlig orsak till att detta (ännu) inte inträffat är att handeln inte är tillräckligt omfattande. I takt med att internethandeln ökar i omfattning borde prisskillnaderna på denna marknad så småningom elimineras.

Det kan också finnas andra förklaringar till stora och bestående prisskillnader mellan olika länder. Ett land med hög BNP per capita tenderar ofta att ha en högre prisnivå än länder med relativt låg BNP per capita. Detta beror på att ett land med en högproduktiv konkurrensutsatt sektor som därigenom också får en hög BNP per capita, tenderar att ha en högre lönenivå. Den högre produktiviteten driver upp efterfrågan på arbete vilket i sin tur driver upp lönenivån både i den konkurrensutsatta och i den skyddade sektorn vilket ger en högre prisnivå. En bakomliggande faktor är arbetskraftskostnaden för att producera varor och tjänster. Ett land med relativt högre arbetskraftskostnad har därmed en högre prisnivå.

Det generella skattetrycket kan också leda till högre varupriser. Punkt-skatter och moms har en direkt effekt på prisnivån men även inkomstskatter och arbetsgivaravgifter kan ge högre prisnivå i ett land genom dess indirekta effekter på företagens produktionskostnader. Det kan också finnas skillnader när det gäller genomslagskraften av skatterna på prisnivån (det som i den ekonomiska litteraturen kallas för "tax pass-through rate"). Det är möjligt att en sänkning av momsen inte fullständigt slår igenom på prisnivån eller att en ökning av momsen leder till priser som blir högre än vad som motsvaras av momshöjningen. Ett aktuellt exempel är sänkningen av den svenska bokmomsen som genomfördes den 1 januari 2002. Statistiska centralbyrån (2004) visar att priserna visserligen har sänkts i betydande grad, men inte fullt ut. Priserna på skönlitteratur har sänkts mest, nästan i paritet med sänkningen av momsen, medan priserna på facklitteratur och barnlitteratur inte sänkts fullt ut. Ett annat exempel är beräkningar av fak-

tiska priser före skatt på olika bilmodeller som visar att priset före skatt i Danmark är betydligt lägre medan priset efter skatt ligger högre än i andra europeiska länder (Degryse och Verboven 2000). Olikheter i punktbeskattning kan ge upphov till stora prisskillnader men också leda till skillnader i prisnivå före skatt.

För den konkurrensutsatta sektorn och för importerade varor har ändringar i växelkursen stor betydelse. När t ex den svenska kronan stärks, kommer de faktiska priserna på importen att falla. Om företagen själva kan sätta sina priser, dvs om de opererar på en marknad med ofullständig konkurrens, är det möjligt att de väljer att öka sina marginaler istället för att sänka sina priser eller också genomförs prisändringar med en tidsförskjutning. Växelkursändringarnas genomslagskraft på priserna kallas ofta i litteraturen för "exchange rate pass-through" och prissättningen för "pricing-to-market". Om ett stort antal företag inte ändrar sina priser då växelkursen ändras påverkas prisskillnaden mellan två länder. Vi förväntar oss därmed att en försvagning av den svenska kronan leder till fallande prisnivå relativt utlandet på kort sikt. På sikt kommer emellertid en fallande svensk krona att leda till högre importpriser som i sin tur slår igenom på den allmänna prisnivån så att den stiger relativt utlandet.

Utvecklingen av efterfrågan i ekonomin så som den återspeglas i privat konsumtion kan också ge betydande priseffekter. När hushållens framtidsutsikter blir mer osäkra, exempelvis vid ökad risk för arbetslöshet, tenderar efterfrågan på privat konsumtion att falla. Orsaken är att hushållen ökar sitt sparande för att kompensera för den ökade osäkerheten kring framtida inkomster. Vid lägre efterfrågetryck kommer prisnivån att pressas nedåt. Motsatsen inträffar då hushållens framtida inkomst ökar eller när framtidsutsikterna för hushållen blir mindre osäker.

I den svenska debatten framförs ofta bristande konkurrens som orsak till de högre svenska priserna. En vanlig uppfattning är att antalet aktörer på en marknad avgör hur stort konkurrenstrycket är. Argumentet är att ett fåtal aktörer på en marknad eller i en bransch leder till bristfällig konkurrens och därmed högre priser. Det kan också finnas andra skäl för bristande konkurrens. Kartellbildningar, strategiska allianser, etableringshinder och bristande utländsk konkurrens nämns ofta som orsak till höga priser.

Sambandet mellan bristande konkurrens och höga priser är dock inte entydigt. Stordriftsfördelar kan t ex innebära att bara ett företag kan bedriva effektiv produktion på en enskild marknad. Marknadens storlek (och inte nödvändigtvis antalet företag) spelar också en viktig roll. Forskningen visar att det finns ett samband mellan bristande konkurrens och högre priser men att effekten på prisnivån av ökad konkurrens är förhållandevis liten, se exempelvis Asplund och Fribergs (2002) studie av svensk livsmedelshandel.

Konkurrensverket (2000, 2002a, 2002b) har analyserat prisskillnader mellan Sverige och andra länder med fokus på den roll som konkurrensförhållanden spelar. Analysen baseras i huvudsak på jämförelser av den generella prisnivån på privat konsumtion och studie av konkurrensens betydelse

för ett färre antal undergrupper av varor och tjänster. Förutom konkurrensens betydelse har också arbetskraftskostnader, beskattning och andra faktorer som förklaring till prisskillnader mellan länder undersökts.

Konkurrensverket (2000) har undersökt prisskillnaden på total privat konsumtion mellan Sverige och OECD och visar att 47–67 procent av prisskillnaden förklaras av befolkningsstorlek, BNP per capita, skattetryck, arbetskraftskostnad, konsumtionsförändring och växelkursförändring.³ I en kompletterande analys, där fokus är prisskillnader mellan Sverige och EU, har undersökts hur relativt konkurrenstryck påverkar prisskillnaden i 12 sektorer. Denna analys visade att ökande konkurrens sammanfaller med lägre prisskillnad. De senare rapporterna från Konkurrensverket (2002a, 2002b) kompletterar denna analys. Slutsatsen från dessa var att ungefär hälften av de observerade prisskillnaderna mellan Sverige och EU förklarades av arbetskraftskostnader, skatter och andra ekonomiska indikatorer. Den återstående andelen förklarades i huvudsak av lägre konkurrenstryck i den svenska ekonomin.

De slutsatser som kan dras från tidigare studier är att det finns stora prisskillnader mellan Sverige och andra länder, i synnerhet på varor som inte utsätts för internationell konkurrens. Detta mönster är inte unikt för Sverige utan uppvisas även av andra europeiska länder, speciellt de övriga två nordiska länderna som är medlemmar i EU, nämligen Danmark och Finland. Samtidigt finns en svag tendens till utjämning av prisskillnader i Europa, men anpassningen går långsamt.

2 Är svenska priser högre än i EU?

För att jämföra prisnivån i olika länder används ofta sk prisnivåindex. Dessa definieras som köpkraftsparitet (kvoten mellan priset på en specifik vara i Sverige dividerat med priset på samma vara i EU) dividerat med nominell växelkurs. Detta innebär att prisnivåindex för olika länder och varor är direkt jämförbara eftersom prisnivån mäts i samma valuta. Om en Big Mac kostar 10 kronor i Sverige, 1 euro i genomsnitt i EU och den nominella växelkursen är 9,16 SEK/euro blir prisnivåindex för Big Mac lika med $(10/1)/9,16 = 1,09$. Detta betyder att en Big Mac är 9 procent dyrare i Sverige än i EU. På samma sätt kan prisnivåindex för andra varor eller varugrupper beräknas.

Den databas jag utnyttjar består av prisnivåindex inklusive moms för 30 olika varugrupper som insamlats under perioden 1990–2001 och har hämtats från Eurostat.⁴ Varugrupperna redovisas i tabell 1 och den första kolumnen visar genomsnittet av prisskillnaden mellan Sverige och EU i procent för respektive varugrupp under hela perioden 1990–2001. I genomsnitt

³ Av dessa förklaringsfaktorer är det enbart arbetskraftskostnad, konsumtionsutveckling och växelkursutveckling som statistiskt sett är signifikanta.

⁴ Prisnivåindex för 2002 för de varugrupper jag studerar har inte publicerats ännu. Observera dessutom att prisdata för år 2001 har beräknats av SCB genom framskrivning av prisindex från 1999 och hämtats från Konkurrensverket (2002a) där det också finns en fullständig beskrivning av varugrupperna samt hur prisnivåindex beräknats.

var den svenska prisnivån 28 procent högre i Sverige än i EU under denna period men det finns stora skillnader mellan olika varugrupper. Som väntat noteras störst prisskillnader för alkoholhaltiga drycker (88 procent högre priser), alkoholfria drycker (60 procent) och restauranger och hotell (52 procent). Noterbart är också att prisnivån för 11 av de 30 varugrupperna är mer än 40 procent högre i Sverige än i EU. Bland dessa återfinns hyror, bröd och spannmålsprodukter, hälso- och sjukvård, oljor och fetter samt utbildning och fritidshemsavgifter. Det är bara för tre varugrupper som priserna

Varugrupp	Prisskillnad		Förändring		Oförklarad prisskillnad
	1990-2001	1990-2001	1990-94	1995-2001	
Livsmedel	28	-3	-5	-2	1
Bröd och spannmål	42	-3	-10	0	-11
Kött	31	-4	-6	-3	3
Fisk	7	-2	-4	-1	-17
Mjolk, ost och ägg	17	-2	-4	-1	-8
Oljor och fetter	40	-5	-10	-3	9
Frukt och grönsaker	30	-3	-5	-2	3
Övriga livsmedel	32	-1	-2	-1	4
Alkoholfria drycker	60	-5	-11	-2	22
Alkoholhaltiga drycker	88	-5	-9	-3	38
Tobak	45	0	-2	0	14
Kläder inklusive skrädderiarbeten	4	2	4	1	-19
Skor inklusive lagning	14	2	6	-1	-10
Hyror för bostäder	42	-2	-3	-1	11
Underhåll och reparation av bostad	8	7	2	10	-16
Elektricitet, gas och andra bränslen	-4	-1	3	-3	-24
Möbler och golvbeläggningar	-2	0	0	0	-26
Hushållsutrustning inkl reparationer	17	2	-2	4	-8
Övriga hushållsvaror och tjänster	34	-2	-6	1	6
Hälso- och sjukvård	45	2	-1	4	13
Inköp av fordon	1	-1	-1	-1	-22
Drift av fordon	23	-3	-4	-2	-3
Betalda transporttjänster	43	4	6	3	12
Post- och telekommunikationer	-2	7	-3	12	-29
Audio-visuell, foto- och datorutrustning	24	0	0	0	-1
Rekreation och kulturella tjänster	19	1	3	0	-5
Tidningar, böcker och skrivmaterial	40	0	-4	2	11
Utbildning, fritidshemsavgifter	40	2	9	-2	9
Restauranger och hotell	52	2	-7	7	18
Övriga varor och tjänster	36	-2	-7	1	7
Genomsnitt	28	-1	-2	1	

Anm. I den första kolumnen anges prisskillnaden mellan Sverige och EU i procentenheter. I de följande tre kolumnerna anges genomsnittlig årlig procentuell förändring under respektive delperiod. För perioden 1990-1992 jämförs med den genomsnittliga prisnivån i EU-12. För resterande år jämförs med EU-15. Den sista kolumnen visar de andelar av prisskillnaden för respektive varugrupp som är oförklarad i regressionsmodellen som redovisas i tabell 2.

Tabell 1
Svenska priser i förhållande till prisnivån i EU under perioden 1990-2001.

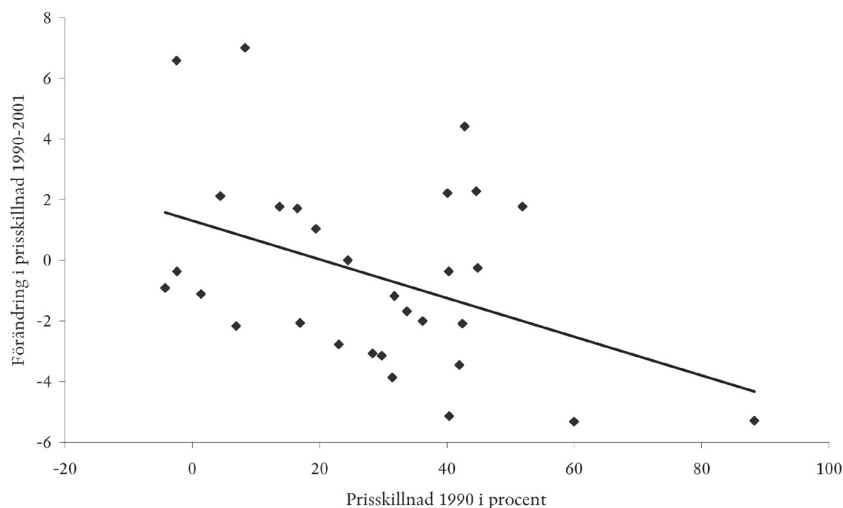
är lägre i Sverige än i EU: möbler, energi samt post- och telekommunikationer. Prisskillnaden till fördel för Sverige är dock liten för dessa varugrupper, mellan 2 och 4 procent. Den övergripande bilden man får av tabell 1 är att det är relativt dyrt i Sverige, prisnivån för de flesta varugrupper är högre i Sverige än i EU.

I den andra kolumnen i tabell 1 redovisas den genomsnittliga årliga procentuella förändringen i prisskillnaderna mellan 1990 och 2001, dvs jag undersöker om prisskillnaden avtagit eller ökat under den tidsperiod jag studerar. Även här finns relativt stora skillnader mellan de olika varugrupperna; prisskillnaden har minskat för 16 varugrupper medan den ökat för resterande 14 grupper. Bland den förstnämnda gruppen av varor återfinns bland annat alkoholfria drycker, oljor och fetter samt alkoholfria drycker medan prisskillnaden för varugrupperna post- och telekommunikationer, betalda transporttjänster och kläder har ökat.

Det finns ett svagt samband mellan storleken på prisskillnaden 1990 och i hur stor utsträckning som prisnivån anpassats under de följande åren fram till år 2001. För några varugrupper där prisskillnaden är mycket stor (alkoholfria drycker, oljor och fetter samt alkoholfria drycker) har priserna anpassats i stor utsträckning medan prisskillnaden tenderat att öka för varugrupper där prisskillnaden är liten (kläder samt post- och telekommunikationer). Detta mönster är dock inte entydigt eftersom det också finns varugrupper med relativt stor initial prisskillnad som uppvisar ökande prisskillnad, som betalda transporttjänster och restauranger och hotell.

Det generella mönstret åskådliggörs i figur 1. Den vertikala axeln visar genomsnittlig årlig procentuell förändring i prisnivåindex mellan 1990 och 2001 medan den horisontella axeln visar prisskillnaden 1990 i procent. I figuren har jag också inkluderat en regressionslinje för att tydliggöra sambandet mellan variablerna. Vi ser här att det finns en tendens för varugrupper där prisskillnaden var stor 1990 att minska mer än för varugrupper där prisskillnaden var liten 1990. Samtidigt noterar jag igen att mönstret inte är entydigt eftersom ett stort antal observationer samlats i mitten av figur 1 där det inte finns något samband mellan initial prisskillnad och hur prisskillnaden ändrats över tiden. Ungefär samma initial prisskillnad sammanfaller såväl med konvergerande som divergerande prisnivå.

Det är inte överraskande att prisskillnaden för några varugrupper tenderar att minska mer när prisskillnaden initialt är stor. Ökad gränshandel sker oftast med varor där prisskillnaden är tillräckligt stor för att kompensera för transport- och andra transaktionskostnader. Ett aktuellt exempel är alkoholfria drycker där Danmark och Finland justerat beskattningen för att möta konkurrensen från Tyskland och de baltiska staterna. Andra typer av varor som inte enkelt eller till låg kostnad kan förflyttas över nationsgränser som t ex hyror för bostäder samt restauranger och hotell, berörs däremot i ringa utsträckning eller inte alls. Vi borde för dessa varor finna att stora prisskillnader inte elimineras i samma utsträckning som för exempelvis livsmedelsprodukter. Detta mönster konfirmeras också av beräkningarna i tabell 1.

Figur 1
Samband mellan
prisskillnad 1990
och prisändring över
perioden 1990-2001

Anm. Regressionslinjens negativa lutning är statistiskt signifikant.

Har prisskillnaden anpassats i olika takt före jämfört med efter det svenska inträdet i EU den 1 januari 1995? För att besvara denna fråga visas i de två följande kolumnerna i tabell 1 hur prisskillnaden förändrats under perioden 1990-94 och under perioden 1995-2001. Argumentet både i den ekonomiska litteraturen och i den svenska debatten är att fördjupad ekonomisk integration leder till mer likartad prisnivå. Vi borde därför observera snabbare konvergens i prisnivån efter det svenska inträdet i EU. Resultaten i tabell 1 ger emellertid inget starkt stöd för denna hypotes. I genomsnitt, sett över samtliga varugrupper, minskade prisskillnaden under perioden 1990-94 med 2 procentenheter medan de ökade med 1 procentenhet under det svenska medlemskapet i EU. Totalt sett minskade prisskillnaderna för 21 varugrupper före det svenska inträdet i EU och för 15 varugrupper under det svenska medlemskapet i EU. Ökande prisskillnader är således mer förekommande under perioden då Sverige varit medlem i EU. Prisskillnaden för 13 grupper (i 43 procent av fallen) har minskat under båda perioderna. Av dessa 13 fall minskade prisskillnaden alltid mer före det svenska EU-medlemskapet.⁵ För 10 varugrupper (33 procent av fallen) anpassades svenska priser under perioden före det svenska medlemskapet i EU för att därefter divergera. Det är endast för 3 varugrupper som jag får det förväntade utfallet med divergens före EU-medlemskapet och konvergens därefter. Dessa varugrupper är energi, skor och utbildning.

En rimlig slutsats från denna analys är att svenska priser inte anpassats i någon större utsträckning sedan det svenska inträdet i EU.⁶ Prisanpass-

⁵ Observera att prisnivån på möbler faller med 0,36 och 0,35 procent i genomsnitt under respektive delperiod. I tabellen redovisas endast avrundade tal.

⁶ Ett formellt statistiskt test av hypotesen att prisanpassningen inte skiljer sig åt dvs att det finns ett statistiskt samband mellan förändringen av prisnivån under de två perioderna visar att denna hypotes inte kan förkastas.

ningen tenderar dessutom att avta över tiden. Störst prisanpassning inträffade före det svenska EU-medlemskapet.

De prislivåer som jag studerar inkluderar moms. Detta kan medföra att mina resultat blir missvisande. För att utreda om detta är fallet kommer jag i nästa avsnitt att undersöka i vilken utsträckning som skillnader i moms och även andra bakgrundsfaktorer såsom arbetskraftskostnader kan förklara prisskillnaderna.

3. Vad förklarar den högre svenska prislivån?

De betydande prisskillnaderna i tabell 1 reser frågan varför dessa i så stor utsträckning består och i flera fall blir än mer uttalade. Som nämnts tidigare har ett stort antal faktorer föreslagits som förklaringar till prisskillnader mellan länder. Frågan är i vilken grad som dessa faktorer kan förklara prisskillnaderna mellan Sverige och EU som redovisats i tabell 1. De variabler jag använder i en regressionsanalys är arbetskraftskostnad, beskattning, växelkurs och efterfrågetryck.⁷ Därefter undersöker jag om den andel av prisskillnaden som inte förklaras av dessa faktorer kan förklaras av bristande konkurrens.

Arbetskraftskostnad, i enhetlig växelkurs, mäts som den nominella relativa arbetskraftskostnaden per sysselsatt som andel av BNP relativt 22 andra industriländer. Jag använder två mått på beskattning, skattekil och konsumtionskatt (se Martinez-Mongay 2000). Skattekillen är skillnaden mellan bruttolön och den sammanlagda effekten av arbetsgivaravgifter, personlig inkomstskatt och skatt på konsumtion. Det andra måttet på beskattning är den effektiva beskattningen av konsumtion definierad som statens skatteinkomster från konsumtion som andel av värdet på konsumtion före skatt. Växelkursen mäts som kvoten mellan SEK/euro kursen innevarande år och två år tillbaka i tiden. På liknande vis mäts konsumtionsutvecklingen som är tänkt att fånga upp efterfrågetrycket. Jag använder det relativa värdet på nominell privat konsumtion per capita i Sverige relativt EU. Samtliga dataserier, förutom måttet på skatteskillnader har hämtats från ”Statistical Annex of European Economy” som ges ut av EU-kommissionen.

Den beroende variabeln är logaritmen av kvoten för priset i Sverige och EU för respektive varugrupp som redovisats i tabell 1. Observera att de förklarande variablerna inte varierar mellan varugrupper, de varierar enbart över tid. Jag skattar en regressionsmodell där jag antar att de förklarande variablerna har samma inflytande på alla varugrupper och att det finns varugruppspecifika tidsberoende effekter som mäter den del av prisskillnaden som inte förklaras av de förklarande variablerna (en s k fixteffekts-

⁷ Observera att jag i dessa regressioner blandar varugrupper på olika aggregeringsnivå. De 30 varugrupper jag studerar är uppdelade i tre olika aggregeringsnivåer. Exempelvis delas gruppen livsmedel in i flera undergrupper. De empiriska resultaten påverkas emellertid inte i någon större omfattning av detta angreppssätt.

Arbetskrafts- kostnad	Konsumtions- skatt	Skattekil	Växelkurs	Konsumtions- utveckling/ efterfrågetryck
0,379 (0,041)	0,214 (0,014)	-0,296 (0,040)	-0,003 (0,000)	-0,004 (0,002)
Genomsnittlig förklarad prisskillnad, procent				
36,0	10,0	16,0	0,2	0,2

Tabell 2
Skattningsresultat
och genomsnittlig
förklarad prisskillnad
i procent under perio-
den 1990-2001

Amm. Standardfelen som visas inom parantes under respektive parameterskattning har korrigerats för autokorrelation och heteroscedasticitet. I modellen ingår också en konstant och individuella priseffekter för respektive varugrupp. Beroende variabel är den naturliga logaritmen av kvoten mellan priset i Sverige och i EU. Samtliga förklarande variabler är också logarimerade. Antal observationer är 360 och modellens förklaringsgrad, R^2 , är 0,66.

modell).⁸ I tabell 2 redovisas resultaten av mina beräkningar. Observera att de parametrar som skattats kan tolkas som elasticiteter eftersom variablerna uttryckts i logaritmer. Tolkningen är, om vi exempelvis betraktar arbetskraftskostnaden, att en 1 procents ändring av arbetskraftskostnaden leder till 0,379 procents ökning av den relativa prisskillnaden.

De skattade parametrarna för arbetskraftskostnad och beskattning har förväntade tecken. Ökad arbetskraftskostnad, ökad beskattning av konsumtion samt minskad skattekil (ökad beskattning på arbete och konsumtion) leder till högre prisnivå i Sverige jämfört med i EU. Växelkursändringar har positivt inflytande. Elasticiteten är dock liten, en 1 procents ändring i växelkurskvoten leder till en 0,003 procents minskning av den relativa prisskillnaden. Mer överraskande är det negativa sambandet mellan konsumtionsutveckling/efterfrågetryck och den relativa prisskillnaden, men elasticiteten är liten vilket indikerar att konsumtionsutvecklingen har ringa betydelse.

För att uppskatta hur centrala de olika variablerna är för att förklara faktiska prisskillnader redovisas i den sista raden i tabell 2, den genomsnittliga förklarade relativa prisskillnaden i procent för respektive variabel. Som framgår av tabell 2 dominerar arbetskraftskostnaden som förklaringsfaktor följt av skattekil och konsumtionsskatt. Tillsammans förklaras 62 procent av prisnivån av dessa tre variabler. Växelkursens och konsumtionsutvecklingens bidrag är obetydlig.

Resultaten i tabell 2 avviker något från tidigare studier av prisskillnader mellan Sverige och EU. Konkurrensverket (2000) rapporterar att ungefär hälften av den totala prisskillnaden förklaras av arbetskraftskostnaden. Samtidigt finner Konkurrensverket inget signifikant samband mellan skatter och prisskillnad men enligt mina beräkningar förklarar skatterna en betydande andel av den relativa prisskillnaden. Mina resultat visar också att växelkursens och konsumtionsutvecklingens inflytande är betydligt mindre omfattande än vad Konkurrensverket finner.

⁸ Jag har också arbetat med en så kallad "random effect" modell, men resultaten avviker inte i någon nämnvärd utsträckning. Den ekonometriska modellen beskrivs översiktligt i Konkurrensverket (2000). En mer detaljerad beskrivning finns exempelvis i Baltagi (1995).

Modellen kan användas för att beräkna den återstående prisskillnaden för varje varugrupp, de s k individuella effekterna. Denna komponent, den del av prisskillnaden som inte förklaras av modellen, residualen, redovisas i den sista kolumnen i tabell 1. Denna prisskillnad kan vara antingen positiv (oförklarad högre prisnivå i Sverige) eller negativ (oförklarad lägre prisnivå i Sverige). Exempel på förstnämnda varugrupper är återigen varor med omfattande punktbeskattning, alkoholhaltiga drycker och tobak, medan post- och telekommunikationer och inköp fordon har en oförklarligt lägre prisnivå i Sverige jämfört med i EU.

Livsmedelsbranschen är av intresse eftersom en stor andel av hushållens inkomster används för livsmedelskonsumtion och att prisjämförelser ofta fokuseras på livsmedelsprodukter. Den återstående relativa prisskillnaden som inte förklaras av min modell är för gruppen livsmedel 1 procentenhet. Arbetskraftskostnad och beskattning förklarar nästan hela den relativa prisskillnaden. I ljuset av detta resultat kan man ifrågasätta om svenska matpriser kommer att sjunka i framtiden som resultat av den fördjupade ekonomiska integrationen i Europa.

Det är värt att notera att Bergman m fl (2002) når liknande resultat med hjälp av en mycket förenklad beräkning där de utgår från prisskillnaden för livsmedel 1998 (11 procent) och rensar för moms och arbetskraftskostnader. De finner en återstående prisskillnad på 2 procentenheter som kan jämföras med den procentenhet som jag finner i min analys. Vidare menar dessa författare att skillnader i skattetryck och en försvagning av den svenska kronan rensar bort prisskillnaden fullständigt. Mina resultat stöder dessa slutsatser; prisskillnaden för livsmedel mellan Sverige och EU är obetydlig sedan man kontrollerat för skillnader i arbetskraftskostnader och beskattning. Utrymmet för ytterligare prisanpassning synes därmed vara litet.

Enligt tabell 1 är prisskillnaden negativ (dvs svenska priser är lägre än i EU i genomsnitt) för fisk samt för mjölk och ost efter rensning av skillnader i arbetskraftskostnad och beskattning. Bröd och spannmål samt oljor och fetter är dock betydligt dyrare i Sverige än i EU då hänsyn tagits till dessa skillnader.

Den sammantagna bilden från den sista kolumnen i tabell 1 är att prisskillnaderna reduceras betydligt då hänsyn tas till att beskattningen och arbetskraftskostanden är högre i Sverige än i EU. De varor där omfattande prisskillnad återstår att förklara kännetecknas ofta av särskilda punktskatter eller andra regleringar vilka tenderar att ge högre prisnivå. En annan förklaring som ofta dyker upp i den offentliga debatten är att konkurrenstrycket i många branscher är lågt i Sverige vilket skulle leda till relativt högre prisnivå. Vid en jämförelse mellan länder bör man då förvänta sig större prisskillnader på marknader där det finns stora skillnader i konkurrenstrycket.

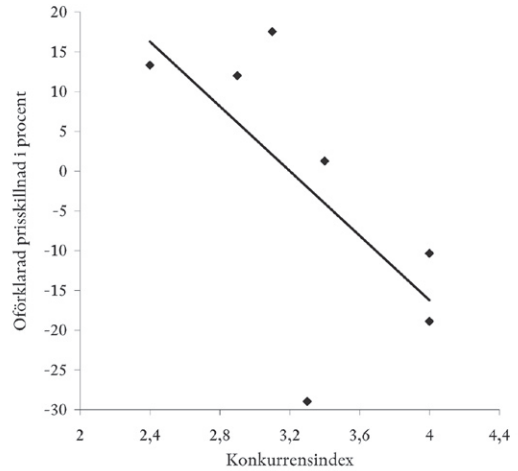
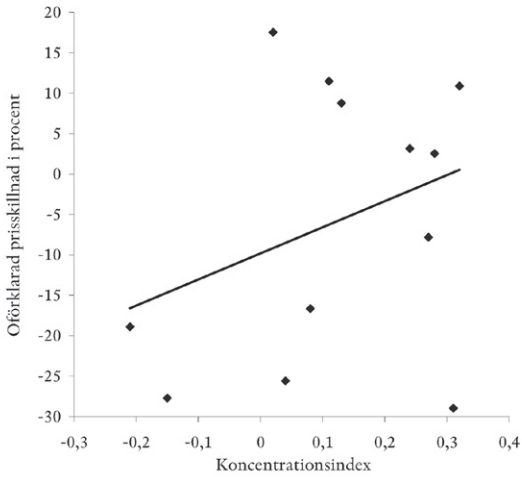
Det finns några försök att mäta konkurrenstryck på olika marknader. Konkurrensverket (2000) och Svenskt Näringsliv (2003) har beräknat koncentrationen på 12 respektive 8 olika marknader som i stort är jämförbara med de varugrupper jag studerar. Dessa studier hävdar att en viktig förkla-

ring till de högre svenska priserna är den bristande konkurrensen i många branscher. Låt oss nu använda dessa mått på konkurrens för att undersöka huruvida det finns något samband mellan konkurrensstryck och de oförklarade prisskillnaderna som redovisats i den sista kolumnen i tabell 1.

Kategorisering av koncentrationen i 12 branscher i producentledet för Sverige har framarbetats av Konkurrensverket (2000, se tabell 4.2) och ett ovägt genomsnitt för EU används för att beräkna den relativa konkurrensen. Konkurrensverkets index, beräknat som andelen sysselsatta i stora företag (med fler än 100 anställda) i respektive sektor, varierar mellan noll och ett där större värde innebär högre grad av koncentration och därmed lägre konkurrens. I den vänstra figuren i figur 2 visas sambandet mellan Konkurrensverkets koncentrationsindex relativt koncentrationsindex för EU och den oförklarade prisskillnaden för motsvarande bransch hämtat från tabell 1. En regressionslinje har också inkluderats i figuren för att förtydliga det statistiska sambandet. Det finns, enligt denna figur, ett tydligt positivt samband mellan graden av konkurrens och prisskillnad. Med reservation för osäkerheten som kan vara betydande eftersom jag har mycket få observationer och osäkerheten i beräkningen av koncentrationen på respektive marknad, leder ökad konkurrens till lägre oförklarad prisskillnad. Exempelvis, prisskillnaden för bröd och spannmål är 11 procent och det relativa koncentrationsindex är 0,32 vilket innebär att konkurrensen är betydligt sämre i Sverige jämfört med i EU. För kläder, där prisskillnaden är -19 procent (prisnivån är 19 procent högre i EU), är den svenska marknaden mindre koncentrerad än i EU. Samtidigt finns det branscher som inte följer detta mönster. Prisnivån på möbler är avsevärt lägre i Sverige än i EU trots att konkurrensförhållandet i princip är identisk.

Liknande resultat erhålls även då jag använder det mått på konkurrensstryck som Svenskt Näringsliv tagit fram för åtta olika branscher. Detta index konstrueras både med utgångspunkt i mätbara indikatorer som exempelvis omsättningen hos de fyra största företagen i branschen i förhållande till hela branschens omsättning som från kvalitativa indikatorer som horisontell och vertikal integration. Dessa indikatorer betygsätts i en femgradig skala och vägs samman till ett totalt betyg för branschen. Ett högt betyg innebär en hög grad av konkurrens. Sex av de åtta branscher som Svenskt Näringsliv studerar korresponderar till varugrupper som ingår i min prisstudie (beklädnads, livsmedel, telekom, hotell, transport och hälso- och sjukvårdsbranschen). Eftersom prisdata särskiljer kläder och skor använder jag samma branschbetyg för båda dessa sektorer.

Sambandet mellan konkurrensindex och den oförklarade prisskillnaden visas i den högra figuren i figur 2. Jag har på samma sätt som tidigare inkluderat en regressionslinje för att illustrera sambandet mer tydligt. Även i detta fall finns en viss samvariation, större oförklarad prisskillnad sammanfaller med mindre konkurrens. Notera att jag enbart använder konkurrensindex för Sverige och inte, som fallet var ovan, den relativa koncentrationen. Detta kan innebära att resultaten blir missvisande. Det är ändå värt att

Figur 2

Samband mellan oförklarad prisskillnad och konkurrens

Ann. Regressionslinjen som visas i respektive figur visar sambandet mellan oförklarad prisskillnad hämtad från tabell 1 och koncentrationsindex för producentledet hämtat från Konkurrensverket (2000) och konkurrensindex hämtat från Svenskt Näringsliv (2003).

notera att jag erhåller liknande resultat oavsett hur jag mäter konkurrens. Mina resultat stöds också av de skattningar som Konkurrensverket (2002b) genomfört som visar att koncentrationen i producentledet förklarar 2–4 procentenheter av den totala prisskillnaden på 20 procentenheter mellan Sverige och EU.

4. Slutsatser

Varför är svenska priser högre än i EU? För att besvara denna fråga har jag undersökt prisskillnaden mellan Sverige och EU för 30 olika varugrupper under perioden 1990–2001. Föga överraskande finner jag att prisnivån i genomsnitt har varit högre i Sverige än i EU. Det är bara för tre av dessa 30 varugrupper som den svenska prisnivån ligger något under den europeiska (energi, möbler och post- och telekommunikationer). Om man bortser från varor som punktbeskattas i Sverige och som därmed automatiskt får en högre prisnivå än i EU, är t ex hushållstjänster, betalda transporttjänster, bröd och spannmål betydligt dyrare i Sverige.

Mer intressant är frågan i vilken utsträckning som svenska priser konvergerar mot de europeiska. Mina resultat visar att även om prisnivån i Sverige uppvisar en tendens till anpassning mot den europeiska har hastigheten i anpassningen avtagit. Detta skulle kunna tolkas som att svenska priser nu i stort sett har anpassats färdigt och att man inte kan förvänta sig ytterligare minskning av de prisskillnader som återstår. Detta mönster finns också för andra europeiska länder och oavsett om de är medlemmar i valutaunionen eller inte. Denna slutsats stöds också av EU-kommissionens resultattavlor för den inre marknaden.

En närmare analys av livsmedelspriser är intressant eftersom den offentliga debatten ofta fokuserat på denna bransch. Enligt mina beräkningar förklaras i stort sett hela prisskillnaden mellan Sverige och EU av den högre beskattningen, både inkomst- och konsumtionskatter samt arbetsgivaravgifter och den högre arbetskraftskostnaden i Sverige. Undantag är oljor och fetter samt bröd och spannmål där prisnivån i Sverige är oförklarligt hög. Dessa prisskillnader kan heller inte entydigt förklaras av bristande konkurrens. Enligt de koncentrationsmått som Konkurrensverket tagit fram är koncentrationen hög för bröd och spannmålsprodukter i producentledet. Det är därmed möjligt att bristande konkurrens kan bidra till de något högre svenska priserna för denna varugrupp. Marknaden för oljor och fetter däremot har ungefär samma uppskattad koncentration i Sverige som i EU vilket medför att bristande konkurrens inte kan förklara de högre svenska priserna för denna varugrupp. Dessutom finner jag oförklarligt lägre svenska priser för mjölk och ost där koncentrationen på den svenska marknaden är betydligt mer omfattande än inom EU som helhet. Med reservation för att måtten på konkurrenstryck kan vara missvisande måste jag dra slutsatsen att konkurrenstryck inte kan bidra särskilt mycket för att förklara återstående prisskillnader när prisnivån renas för skillnader i beskattning och arbetskraftskostnader.

De varugrupper där stor prisskillnad återstår att förklara kännetecknas antingen av höga punktskatter eller av bristande utländsk konkurrens (hälso- och sjukvård, restaurang och hotell samt alkoholfria drycker). För mer än hälften av de varugrupper jag studerar är den svenska prisnivån högre än den europeiska även efter att prisskillnaden kompenserats för högre svenska arbetskraftskostnader och skatter. Å andra sidan, för de resterande varugrupperna finner jag oförklarligt lägre svenska priser. De svenska energipriserna, exempelvis, är 28 procent lägre än i EU. Resultatet av prisjämförelser påverkas därmed i hög grad av vilka varor som studeras och i vilken mån som hänsyn tas till olika bakgrundsfaktorer.

En rimlig tolkning av mina resultat är att svenska priser (särskilt matpriserna) inte kommer att anpassas fullt ut till europeisk nivå inom överskådlig tid. Den svenska prisnivån på livsmedel är redan i paritet med den europeiska om man tar hänsyn till arbetskraftskostnader och skatter. Även om de direkta effekterna av fördjupad ekonomisk integration genom stimulerad gränshandel är små – svenska priser anpassas inte i högre utsträckning efter det svenska inträdet i EU – kan det finnas indirekta effekter som påverkar priserna. Ett fördjupat europeiskt samarbetet kan, exempelvis, leda till utjämning av skattesatser (undvikande av skattekonkurrens) som, enligt mina beräkningar, skulle reducera prisskillnaden betydligt, både direkt genom momsändringar och indirekt genom ändringar i exempelvis sociala avgifter som påverkar företagets produktionskostnader. Om detta inträffar kommer prisskillnaderna att minska. I vilken utsträckning detta kommer att inträffa får framtiden utvisa.

REFERENSER

- Asplund, M och R Friberg (2002), "Food Prices and Market Structure in Sweden", *Scandinavian Journal of Economics*, vol 104, s 547-66.
- Baltagi, B H (1995), *Econometric Analysis of Panel Data*, John Wiley & Sons, Chichester.
- Bergman, M, F Bergström, J Josephson och M Sandström (2002), "Prisskillnader - finns de och varför?", Rapport skriven för Svensk Dagligvaruhandels vetenskapliga råd för pris- och konkurrensfrågor (RPK).
- Degruse, H och F Verboven (2000), "Car Price Differentials in the European Union: An Economic Analysis", An Investigation for the Competition Directorate-General of the European Commission.
- Engel, C och J H Rogers (1995), "Regional Patterns in the Law of One Price: The Roles of Geography Vs. Currencies", NBER WP no 5395.
- Engel, C och J H Rogers (1996), "How Wide Is the Border?", *American Economic Review*, vol 86, s 1112-1125.
- Froot, K A och K Rogoff (1995), "Perspectives on PPP and Long-Run Real Exchange Rates", i, Grossman, G och K Rogoff (red), *Handbook of International Economics*, vol III, North-Holland, Amsterdam.
- Konkurrensverket (2000), "Varför är de svenska priserna så höga?", Konkurrensverkets rapportserie 2000:2.
- Konkurrensverket (2002a), "De svenska priserna kan pressas!", Konkurrensverkets rapportserie 2002:5.
- Konkurrensverket (2002b), "Konkurrensen i Sverige 2002", Konkurrensverkets rapportserie 2002:4.
- Martinez-Mongay, C (2000), "ECFIN's Effective Tax Rates. Properties and Comparisons with Other Tax Indicators", European Commission, Economic papers no 146.
- Mathä, T Y (2003), "What to Expect of the Euro? Analysing Price Differences of Individual Products in Luxembourg and its Surrounding Regions", Cahier D'Études WP no 8.
- Parsley, D C och S-J Wei (1996), "Convergence to the Law of One Price Without Trade Barriers or Currency Fluctuations", *Quarterly Journal of Economics*, vol 111, s 1211-36.
- Rogers, J H (2001), "Price Level Convergence, Relative Prices, and Inflation in Europe", Board of Governors of the Federal Reserve System, International Finance Discussion Paper 699.
- Statistiska centralbyrån (2004), "Effekter av sänkt mervärdesskatt på böcker och tidskrifter: Underlag till bokpriskommissionen", Rapport 4.
- Svenskt Näringsliv (2003), "Svenskt konkurrensindex - åtta konsumentnära branscher granskade", Svenskt Näringslivs rapportserie.